

Orgoványi István

A politikai rendőrség hálózati munkájának szabályozása 1954 és 1989 között

Az államvédelmi/állambiztonsági szervek hálózati működésével kapcsolatos összes korabeli szabályzat megállapította, hogy a hálózat az operatív munka legfontosabb eszköze, jelentősége miatt kiemelkedik a többi titkos operatív eszköz közül. Kiemelt szerepét annak köszönhetette, hogy az állambiztonsági szervek a hálózat segítségével szándékoztak információt szerezni a külföldi titkosszolgálati szervek szándékairól, illetve az úgynevezett belső reakció konspirált ellenséges tevékenységéről. Az is fokozta a jelentőségét, hogy a hálózat felhasználásával igyekeztek megteremteni a többi titkos operatív eszköz alkalmazásának a feltételeit is.

A hálózati munka a második világháború magyarországi befejeződése után a politikai rendőrség megszervezésével lényegében egy időben kezdődött, és magától értetődően a szovjet állambiztonsági szervek is fejtettek ki ilyen tevékenységet az általuk elfoglalt területeken. A politikai nyomozó szervek szervezeti kiépüléséhez és megerősítéséhez nagyban hozzájárultak a szovjet hadsereg egységeivel hazánkba érkező állambiztonsági tisztek és tanácsadók. Kezdetben az operatív munka szabályozatlan, a hálózati tevékenység alapelvei, eszközei és módszerei pedig tisztázatlanok voltak. Ennek ellenére a kommunista vezetés nagy szerepet szánt az államvédelmi szerveknek és az általa működtetett hálózatnak a kizárólagos hatalom megszerzése, az egyeduralom megszilárdítása, később pedig a társadalom ellenőrzése területén. A hálózat mellett a politikai hatalom a nagyszámú feljelentésekre is támaszkodott. 1945-ben a budapesti politikai rendészeti osztály az ügyek hatvan százalékát a lakosság közreműködése, vagyis feljelentések és besúgások eredményeként tárt fel.¹ Ehhez azonban hozzá kell tenni, hogy az alkalmi feljelentés és a besúgás nem azonos a szervezetszerű együttműködéssel.

Egy 1956 végén készült feljegyzés három fő időszakra osztotta fel a háború utáni államvédelmi operatív és hálózati munkát.² Az első időszak 1945-től körülbelül 1950-ig, a tervszerű operatív elvek és az operatív nyilvántartás megteremtéséig tartott. A második időszak az 1950-től 1953 júliusáig terjedő néhány évet ölelte fel, amit a mindent átfogó operatív munka jellemezett. Az egyeduralom megszerzése és a Sztálin halála közötti időszakra a hálózat létszámának erőteljes növekedése, tömegessé válása volt a jellemző. A Belügyminisztérium Kollégiumának 1953. szeptember 8-ai ülésére készült jelentés szerint az ötvenes évek elején „komoly mértékben növekedett az ügynökség létszáma, és bizonyos fokig javult az ügynökség minősége is”. 1951-ben 34 526 fő, 1952-ben 40 842 fő, 1953-ban pedig 45 521 fő volt az ügynökség létszáma. 1951-ben a politikai okokból őrizetbe vettek 4,5 százaléka, 1952-ben 9 százaléka, 1953-ban pedig már 12 százaléka ügynöki tevékenység következtében került börtönbe. Az 1953. augusztus 1-jén fennálló állapot szerint 45 521 fő alkotta a hálózat teljes létszámát, és a hálózat 51 százaléka párttag volt. Ebből 24 888 fő, vagyis a teljes létszám 56 százaléka a katonai elhárítás területén dolgozott.³ Ez az időszak a társadalom megfélemlítésének, a totális elhárítás⁴ és a tömeghálózat kiépítésének az időszaka volt. A hálózati létszám tekintélyes növekedése ellenére a vezetők elégedetlenek voltak az államvédelmi szervek munkájával, azon belül pedig a hálózat létszámával és összetételével is. A Történelmi Levéltárban az operatív (hálózati) nyilvántartást végző szervezeti egységek iratai között található összesített hálózati statisztikák adatai szerint 1952-ben 15 727, 1953-ban pedig 12 425 főt szerveztek be az államvédelmi szervek, és 11 101 személyt zártak ki. 1945. és 1954. január 1-je között 81 520 személyt szerveztek be, és 46 271 főt zártak ki a hálózatból. 1954. január 1-jén 36 004 főt számlált a hálózat, ebben az évben beszerveztek további 10 279 főt, és kizártak 9 089 hálózati személyt, így 1954. december 31-én 37 174 fő volt a hálózat tagja. Negyvenhat százalékuk, azaz 16 125 fő volt a Magyar Dolgozók Pártjának (MDP) a tagja. Ugyanakkor az operatív nyilvántartás

500 000 ellenséges kategóriához tartozó személyt tartalmazott, közülük 4 606 személy állt ügynöki bizalmas nyomozás alatt. Az 1955-ös évre vonatkozó statisztikák szerint az év utolsó napján 35 793 fő volt a hálózat létszáma, és negyvenkét százalékuk, azaz 14 904 fő volt párttag. Ebben az évben 8 344 személyt szerveztek be az államvédelmi szervek, és összesen 10 146 főt zártak ki. Az 1956-os év statisztikái csak az első fél évre vonatkozóan, azaz július 1-jéig tartalmazzák az adatokat, ekkor a hálózat létszáma 30 855 fő volt. 1956 első felében 3 238 embert szerveztek be, és 7 396 főt zártak ki a hálózatból. Ugyanekkor a Határőrség Felderítő Osztályának a hálózati létszáma 3 393 fő volt, azonban nem derül ki az iratokból, hogy az összesítésbe ezt beleszámolták-e.⁵ A harmadik periódus 1953 közepétől 1956 augusztusáig terjedt, amikor a „hibák és hiányosságok” kiküszöbölése, az új operatív elvek megteremtése és korabeli kifejezéssel élve, a szocialista törvényesség helyreállítása került a középpontba.⁶ Ennek ellenére az államvédelmi szervek az 1956-ig terjedő időszakban az összes elhárítási terület teljes átfogására törekedtek, vagyis fokozott és nagymérvű hálózatépítés zajlott minden területen és minden irányban.⁷ A belügyi vezetés hosszú ideig a számszerűséget tekintette a legfontosabbnak, az operatív osztályok munkáját azon keresztül mérték, hány személyt szerveztek be. A beszervezések viszont nem voltak elég alaposak, előkészítettek és céltudatosak. 1956-ra több mint százezer ember került kapcsolatba az államvédelmi szervekkel, mintegy hetven százalékuk azonban ekkorra már leépített hálózati személy volt, akik lelepleződtek, és alkalmatlanná váltak az ügynöki munkára, esetleg árulókká váltak, vagy pihentették őket.⁸ A beszervezés megtörténteig általában igen aktívan foglalkoztak a hálózati jelölttel, utána viszont nem törődtek vele az operatív tisztek. Tovább rontotta a helyzetet, hogy a hálózat nem felelt meg a követelményeknek sem a színvonal, sem az összetétel vonatkozásában. Az ellenséges kategóriákhoz a hálózat mindössze 25–30 százaléka tartozott, a párttagok aránya pedig majdnem 50 százalék volt. Ennek következtében a hálózat által szerzett értesülések nagy része, a jelentések és a jelzések többsége is a párttagokra, a népi demokráciához hű és a lojális személyekre és rétegekre vonatkozott. Ez a probléma végigkísérte az államvédelmi szerveket a Rákosi-korszakban, és sokáig nagy fejtörést okozott 1956 után is, ugyanis pont abban a társadalmi rétegben volt felülreprezentálva a hálózat, amelyik a rendszer leghívebb támaszának számított. Ennek az volt az egyik oka, hogy előszeretettel szerveztek be informátornak és ügynöknek megbízható, a rendszerrel azonosuló embereket, ami azzal járt, hogy elsősorban a párttagok között dolgoztak ezek a hálózati tagok, befolyásolva a párton belüli hatalmi harcokat, a pártonkívüliek szemében pedig a párttag és az ügynök azonosnak tűnt. Különösen fájónak találta a jelentés összeállítója, hogy a párttagok felét kompromittáló adatok alapján szervezték be, de az illetékes pártszerveket nem tájékoztatták erről. Általános jelenség volt a korszakban, hogy a beszervezést rendőrségen, tanácsépületben, párthelyiségben, kiegészítő parancsnokságon vagy más hivatalos helyen hajtották végre. Gyakran előfordult, hogy az ügynökök csak informatív feladatokat, vagy éppen ellenkezőleg, provokációs feladatokat kaptak. Mivel kevés volt a találkozási lakás, a hálózat tagjai gyakran dekonspirálódtak a nyilvános találkozóik miatt. Súlyos hiányosságokat állapított meg a jelentés az operatív nyilvántartás területén is, amely sok valótlán adatot tartalmazott.⁹

A hiányosságok megszüntetése érdekében a kollégium természetesen több határozatot is hozott, de a végső szót a szovjet tanácsadó, Iscsenko és Gerő Ernő mondta ki. Egy bizottságot hoztak létre, amelynek az volt a feladata, hogy dolgozza ki az operatív hálózati munka átfogó és részletes szabályozását, ugyanis korábban az nem volt kellően szabályozva. A bizottság vezetője Dékán István államvédelmi ezredes lett, a tagok közé pedig Kucsera László, Selmeczi György, Jamrich József államvédelmi ezredes, valamint Balácsi Béla, Rajnai Sándor és Nagy József államvédelmi őrnagy került. A kidolgozott szabályrendszer alapján belügyminiszteri parancsot szándékoztak összeállítani.¹⁰ Az első egységes szabályzat azonban végül csak 1955. január 15-én készült el,¹¹ néhány héttel később pedig a hozzá tartozó parancsot is kiadták Piros László belügyminiszter aláírásával.¹²

Az államvédelmi szervek ügynöki munkájának alapelvei címet viselő első szabályzat, hasonlóan minden későbbi, azonos témájú belügyminiszteri normához, a pártirányítás és a pártellenőrzés fontosságának hangsúlyozásával kezdődött, és definiálta

az ügynökség fogalmát is. Ebben az időszakban a források az ügynökség kifejezést kettős értelemben használták, hol a teljes hálózatot, hol pedig csak az ügynöki minősítéssel, besorolással rendelkező hálózati kategóriát értették alatta. A meghatározás szerint az ügynökség a Belügyminisztérium államvédelmi szerveinek titkos apparátusa, az ügynök pedig a legkvalifikáltabb titkos munkatárs volt. Személyi tulajdonsága és hírszerző lehetősége tette alkalmassá arra, hogy bejusson az ellenség körébe, és megnyerje az ellenséges kontingensek, vagyis az imperialista hírszerzőszervek és a „belső reakció” szervezeteinek a bizalmát. A felderített ellenséges tevékenységről értesítette a Belügyminisztérium szerveit, ha pedig erre nem volt lehetősége, akkor megakadályozta azt anélkül, hogy felfedte volna magát. A szabályzat feladatuk szerint osztályozta az ügynökök típusait, és adta meg az egyes fogalmak magyarázatát. Érdeemes idézni ezeket, ugyanis a későbbi szabályzatokban is visszaköszönnék az itt használt minősítések, amelyeket végül csak az 1972-es szabályzat újított meg. Összesen nyolc kategóriát határoztak meg.¹³

1. A belső ügynök az ellenséges körből került beszerzésre, korábban gyakran ellenséges tevékenységet fejtett ki, de beszerzése során őszinte beismerő vallomást tett. Helyzetéből következően módjában állt rendszeresen jelenteni a feldolgozás alatt álló személyek terveit és célkitűzéseit. Belső ügynököt operatív kombináció eredményeként is be lehetett vezetni az ellenséges szervezetbe.
2. Az utazó ügynököt az „ellenséges elemek” helyének felderítésére használták. Az ország különböző területein lévő kapcsolatait, és a természetes vagy mesterségesen kialakított operatív helyzet segítségével hatolt be az ellenséges körbe.
3. A beszerző ügynök feladata a beszerzési jelöltek tanulmányozása volt. Tényleges beszerzést azonban csak rendkívüli esetben, konspiratív okokból hajthatott végre.
4. A kutató vagy felismerő ügynök feladata a rejtőző kémek, illegalitásban lévő összeesküvők, szervezetek és egyéb államellenes tevékenységet végző személyek felkutatása, megtalálása, felismerése volt. Erre az ellenséges hírszerzőszervek teljesen leleplezett ügynökei, összeesküvő csoportok tagjai, illegalitásban élő személyek kapcsolatai voltak a legalkalmasabbak. A kutató ügynök konspirált megfigyelés mellett dolgozott.
5. Az összekötő ügynök feladata az volt, hogy más ügynökkel kapcsolatot teremtsen és tartson fenn, ha az operatív beosztott azt nem tudta közvetlenül megtenni. Az összekötő ügynök vette át a jelentést a másik ügynöktől, és adta át az operatív beosztott utasítását. Önálló eligazításhoz nem volt joga. Összekötő ügynökként főként a másik ügynök rokonait, közeli ismerőseit, bizalmasait szervezték be.
6. Az informátorokat az ellenséges személyek felderítésére használták főként saját kapcsolatait és környezete körében. Őket elsősorban a megbízható, a népi demokratikus rendszerhez közel álló, lojális személyek közül szervezték be, ezért volt sok közöttük a párttag, bár a szabályzat ezt csak kivételesen engedte volna meg. Pártvezetőt viszont nem lehetett informátornak beszervezni. Az informátorokat rezidentúrába lehetett szervezni, ekkor az irányításukat az operatív beosztott a rezidensen keresztül látta el.
7. A rezidens a Belügyminisztérium államvédelmi szerveinek a titkos munkatársa volt, az operatív beosztott utasításainak megfelelően irányította a kapcsolattartásra átadott informátorokat. Feladatokat adott nekik, és átvette a jelentéseiket. Rezidensként főleg olyan MDP- (Magyar Dolgozók Pártja) és DISZ-tagokat foglalkoztattak, akik nem voltak közvetlen feletteseik vagy alárendeltjeik a hozzájuk kapcsolt informátoroknak. Tilos volt viszont olyan párttagot rezidensnek beszervezni, akinek az állami beosztásával ez összeegyeztethetetlen volt, például egy személyzeti vagy ellenőrzési szerv vezetőjét.
8. A hálózat tagjai voltak azok a lakástulajdonosok is, akiknek az ingatlanát konspirált (K-lakás) vagy találkozási lakásnak (T-lakás) használta fel az

államvédelem. Az előbbi a politikai rendőrség tulajdonát képező önálló lakás volt, melyet konspirációs célból fiktív személy nevére utaltak ki. Rendszerint egy-két operatív tiszt használta, itt fogadta az ügynökök egy bizonyos csoportját. Hasonló célokat szolgált a találkozási lakás is, de ez politikailag megbízható polgári személy tulajdonát képezte, akivel titoktartási nyilatkozatot írtak alá. Ilyen célra a lakásnak csak egy-két helyiségét használták, és a tulajdonos előtt is konspirálták a találkozókat. Az ügynököket és rezidenseket inkább konspirált, az informátorokat pedig találkozási lakásban fogadták. A tulajdonosok általában szintén MDP- vagy DISZ-tagok voltak, de megbízható pártonkívüliek is szóba jöhettek.

A szabályzat részletesen tartalmazta az ügynökség kiválasztásának, tanulmányozásának és beszerzésének elveit is. Alapos ellenőrzés után döntöttek el, hogy milyen alapot választanak a beszerzés végrehajtására. Hazafias meggyőződés alapján a népi demokráciához hű, politikailag megbízható személyeket szerveztek be, akik meggyőződésük miatt is segítették az államvédelmi szervek munkáját. Kompromittáló adatok alapján általában az ellenséges kontingensből származó személyeket választottak ki. Leggyakrabban az ügynököket szervezték be ezzel a módszerrel, ha a beszerzés előtt őszinte beismerő vallomást tettek saját és társaik ellenséges cselekményeiről. Ez a szabályzat az anyagi alapon történő beszerzést és a gyors beszerzési módszert nem említette. A fokozatos bevonás módszerét akkor alkalmazták, ha az együttműködés nyílt felvetése visszautasításra talált volna. Ebben az esetben a jelöltet először csak kisebb feladatokkal bízták meg, és később tértek rá a konkrét formában végzett munkára.

1955. szeptember 14-én országos államvédelmi értekezletre került sor, amelyen az operatív hálózati munka a helyzetével és az elkövetkező feladatokkal foglalkoztak a belügyi vezetők. Az utána kiadott miniszteri parancs megállapításai nagyon hasonlóak a korábbi kollégiumi ülés határozati javaslataihoz, és az ülés jegyzőkönyvének megállapításaihoz is.¹⁴ A parancs szerint javult az ügynökök arányszáma és minősége, a felülvizsgálat és a kizárások ellenére a hálózat létszáma is növekedett némileg. Ugyanakkor továbbra is alacsony színvonalú volt a beszerzési jelöltek tanulmányozása, és súlyos hibák fordultak elő a hálózat vezetése és nevelése terén is. Sokszor törvénytelen eszközökkel igyekeztek együttműködésre kényszeríteni a jelöltet. Az operatív tisztek képzetlenek, gyakorlatlanok és járatlanok voltak a hálózattartásban.

A hibák kijavítása érdekében 1956. július 11-én adták ki a belügyminiszter 57. számú parancsát, amellyel elrendelte az ügynökség felülvizsgálatát, regisztrálását és minősítését.¹⁵ A parancs megállapította, hogy az utóbbi években értek el eredményeket az ügynökség összetétele és a munka megjavítása terén, azonban a hálózat még mindig nem felelt meg a követelményeknek, továbbra is túlzottan érvényesült a mennyiségre való törekvés. A belügyminiszter ezért elrendelte, hogy 1956. július 15-e és december 31-e között felül kell vizsgálni, regisztrálni és minősíteni kell a hálózatot. Ennek az volt a célja, hogy a nyilvántartáson keresztül világos képet kapjanak az államvédelmi és a pártvezetők a hálózat létszámáról és összetételéről, vagyis az ügynökök, informátorok, rezidensek és lakásgazdák pontos számáról és arányáról. A hálózat ismételt felduzzadása ellenszereként a járási osztályvezetőktől megvonták a beszerzés engedélyezésének jogát, a megyei főosztályokon pedig a főosztályvezetővel kellett engedélyeztetni azokat. Annak érdekében, hogy csökkenjen az arányuk, kihagyták a hálózatból a párttagokat, kivéve a konkrét ügyekben felhasznált MDP-tagokat. 1956. július 15-e után párttagot beszervezni csak miniszteri vagy miniszterhelyettesi engedéllyel lehetett.

A Belügyminisztérium (BM) Kollégiuma 1956. augusztus 12-én tűzte napirendre ismét a hálózati munka kérdését. A jelentés, amelyet Dékán István miniszterhelyettes készített, megállapította, hogy a parancs hatályba lépése óta javult az államvédelmi szervek ügynöki munkája, de az eredmények még csak kezdetiek és korántsem kielégítőek.¹⁶ Eredményként értékelte, hogy a hálózat létszáma és a párttagok aránya is csökkent.¹⁷ Kevesellte viszont a kompromittáló adatok alapján történő beszerzést, és helytelenítette azt a gyakorlatot, amit kompromisszumos beszerzésnek nevezett. Ez azt jelentette, hogy amennyiben a jelölt beismerő vallomást tett önmagára, akkor

kompromittáló adatok alapján szervezték be, ellenkező esetben viszont a hazafias alapot nevezték meg beszervezési alapnak. Az operatív beosztottak szakmai, politikai és műveltségi szempontból meglehetősen alacsony képzettséggel rendelkeztek. Összességében tehát sem az ügynöki munka minőségében, sem a hálózat összetételében nem következett be alapvető változás, ezt egy újabb átfogó parancs kiadásával igyekezett elérni a belügyi vezetés.

Az új szabályzat 1956. október 8-án jelent meg a belügyminiszter 94. számú parancsa mellékleteként.¹⁸ A Piros László belügyminiszter által aláírt norma leszögezte, hogy értek el eredményeket a szocialista törvényesség megszilárdítása és az ellenség elleni harc területén, az eredmények azonban még nem kielégítőek, ez tette szükségessé az új intézkedés kibocsátását. Az első pont a Szovjetunió és a népi demokratikus országok érdekeinek a védelmét is a feladatok közé emelte. Az ügynökség definíciója megegyezett az előző parancsban leírtakkal, és az ügynökök feladat szerinti osztályozása is ugyanazokat a kategóriákat tartalmazta, mint korábban. A hálózatépítést viszont szigorúan a célszerűségnek rendelték alá, és a beszervezések engedélyezését a felsőbb szintű belügyi vezetők hatáskörébe utalták. A beszervezési alapok közé bekerült az anyagi alapon történő beszervezés, és szerepet kaphatott azok kombinálása is. Anyagi alapon általában olyan osztályidegennek számító embereket szerveztek be, akik anyagi ellenszolgáltatás fejében vállalták a titkos együttműködést az állambiztonsági szervekkel. MDP-tagot szigorúan tilos volt ügynöknek beszervezni. Ennek ellenére a különböző beszámolók visszatérő elemeként állandó teherként merült fel a párttagok túlzott száma a hálózatban.

Az 1956-os forradalom és szabadságharc kirobbanása miatt ez a szabályzat nem sokáig volt érvényben, illetve alkalmazására nem került sor.¹⁹ A forradalom alatt az államvédelmi szervezet feloszlatták, és a hálózat is szétesett, jelentős része dekonspirálódott. A hálózati és az operatív iratok megsemmisítésére 1956. október 30-án adtak ki központi intézkedést, ekkorra azonban már sok helyen a tüntetők és a felkelők kezébe kerültek az iratok,²⁰ amelyek másik részét október 29-én és 30-án az operatív tisztek semmisítették meg, mielőtt elhagyták volna a Belügyminisztérium épületét.²¹ A Központi Nyilvántartó Osztály anyagának túlnyomó többsége azonban megmaradt. Az operatív iratanyagok és módszerek dekonspirálódása a disszidáló államvédelmi tisztek árulása miatt is bekövetkezhetett. A forradalom és szabadságharc leverése után sem volt határozott központi intézkedés az államvédelmi iratokkal kapcsolatban, néhol megkezdték a károk felmérését és az iratok rendezését, de néhol a forradalom után is semmisítettek meg ilyen iratokat.²² Ezért nehéz volt megállapítani a hálózat létszámát az államvédelmi szervek újjászervezésekor.²³ A fentiek ellenére a politikai rendőrség és az ügynöki hálózat is meglepően gyorsan regenerálódott, működőképessé vált a forradalom után.²⁴ A Kádár-kormány hatalmának megszilárdítása, az ellenállás letörése és a megtorlás megindítása megkövetelte az egész társadalmat átfogó hálózat mielőbbi helyreállítását.²⁵ Az operatív hálózati munka erőteljesebb beindítása 1957 januárjától következett be, az elsődleges feladatnak a volt államvédelmi szervek által foglalkoztatott ügynökség számbavételét, felvételének és foglalkoztatásának megkezdését tekintették.²⁶ 1957 első hónapjában a belső reakció elleni elhárítás területén már a korábbi ügynökség hatvan százalékát, az ipari és a közlekedési szabotázselhárítás területén a harminckét százalékát vették fel újra, a megyei politikai osztályok viszont csak a korábbi hálózat tizennyolc-huszonkét százalékával teremtettek kapcsolatot. A kapcsolatok döntő többsége ügynök volt, az informátorok és a rezidensek csak az öt százalékukat tették ki. Januárban a munkástanácsok elleni fellépés jegyében harminc új ügynököt és tizennygy informátort szerveztek be erre a területre, a megyei politikai nyomozó osztályok viszont többnyire csak egy-két új beszervezést hajtottak végre. A megyei operatív szervek állománya teljesen kicserélődött, mivel az állambiztonsági szervek újjászervezésénél kezdetben általános gyakorlattá vált, hogy a volt államvédelmi alkalmazottakat tömegesen helyezték át egy másik megyébe. Ez kezdetben jelentősen megnehezítette a hálózat újjászervezését, ugyanis az operatív tisztek nem tudták a kapcsolatok nevét és címét. A hálózat jelentős része dekonspirálódott a forradalom alatt, sokan megtagadták a munkát, és sokan elhagyták az országot.²⁷ Az újjászervezett állambiztonsági szervek a hálózat gyors felélesztése, a Kádár-rendszer megszilárdítása és a tömeges megtorlás

lefolytatása érdekében visszatértek a hálózatépítésben a mennyiségi szemlélethez, a tömeghálózat és a totális elhárítás elvéhez. Erre viszont nem volt alkalmas az 1956-os parancs, mert túlságosan szigorúan szabályozta az operatív szervek tevékenységét, túl magasra telepítette az engedélyezési hatásköröket, ezzel megkötötte az állambiztonsági tisztek kezét, ezért ismét módosítani kellett a hálózati munka alapelveit rögzítő szabályzatot.²⁸

A Belügyminisztérium Politikai Nyomozó Főosztálya vezetői értekezletén, 1957. augusztus 26-án tárgyaltak az 1956. évi 85. sz. parancs módosításáról, a részletek azonban források hiányában nem derülnek ki.²⁹ Az új, átfogó szabályozást végül csak 1958. december 5-én adta ki Biszku Béla belügyminiszter.³⁰ Ez a parancs is a pártirányítás hangoztatásával kezdődött, de a Szovjetunió érdekeinek védelme ezúttal kimaradt a felsorolásból. Két fő feladatot jelölt meg a szabályzat: egyrészt az imperialista államok ellenséges tevékenységének megakadályozását, másrészt pedig a belsőreakcióserők ellenséges tevékenységének felszámolását. Az állambiztonsági szervek fő eszközének az ügynökséget nevezte meg, a hálózati kategóriákat viszont jelentősen leegyszerűsítette a korábbiakhoz képest, mindössze négy hálózati típust ismert: ügynök, informátor, rezidens, valamint K- és T-lakás-tulajdonos. Az ügynök definíciója is módosult: ebbe a kategóriába tartozott a titkos együttműködésbe bevont minden olyan személy, aki tulajdonságai és hírszerző lehetőségei alapján alkalmas volt az ellenséges kör bizalmának megnyerésére, az imperialista ügynökség és népellenes elemek felderítésére, tevékenységük dokumentálására és megakadályozására. Különleges esetekben köteles volt megakadályozni az ellenséges bűncselekmény végrehajtását akár az élete árán is. Az ügynököt képessége, tulajdonsága, feladata és felhasználása alapján további hat kategóriába sorolták, ezek nagyban hasonlítottak a korábbi szabályzatokból már ismert típusokra: belső ügynök, utazó ügynök, beszerző ügynök, összekötő ügynök, kutató vagy felismerő ügynök, és a szabályzat szerint külön kategóriát képviselt a fogdaügynök, aki a letartóztatásban lévő és elítélt ellenséges személyek körében végzett operatív felderítő munkát. Maga is büntetését töltötte, de szükség esetén szabadlábon lévő hálózati személyt is fel lehetett használni erre a feladatra. Ügynöknek gyakorlatilag bárkit be lehetett szervezni, ha az operatív érdek úgy kívánta. A szabályzat megengedte az MSZMP (Magyar Szocialista Munkáspárt) tagjainak a bevonását is az együttműködésbe, de a kompromittáló adatokról tájékoztatni kellett a felsőbb pártszervek első titkárát, és közölni kellett, hogy az illetőt az állambiztonsági szervek operatív érdekből felhasználják.

A következő hálózati kategória az informátor volt, aki a Belügyminisztérium állambiztonsági szerveivel titkos együttműködésbe bevont olyan egyén lehetett, aki személyi tulajdonságainál és hírszerző lehetőségeinél fogva alkalmas volt arra, hogy ellenséges cselekményekkel gyanúsítható személyek vagy csoportok tevékenységének felderítésében és megfigyelésében részt vegyen, és tájékoztassa azokról az állambiztonsági szerveket, valamint az operatív feldolgozó munka részfeladatait végrehajtsa. Informátort főleg megbízható, a népi demokratikus rendszerhez hű állampolgárok köréből szerveztek be, szükség esetén MSZMP-tagot is. Beszervezhettek olyan ellenséges kategóriába tartozó személyeket is, akik ellenséges tevékenységet nem folytattak, de korábbi tevékenységük, szociális helyzetük alkalmassá tette őket az ellenség bizalmának megnyerésére. Tilos volt viszont informátornak beszervezni az MSZMP és a KISZ országos, fővárosi, megyei és járási vezetőit, a kormány tagjait és a szakszervezetek országos függetlenített vezetőit.

A hálózati tagok harmadik típusa a rezidens volt, aki az állambiztonsági szervek titkos munkatársának számított. Képességei alkalmassá tették arra, hogy az operatív tiszti irányítása és ellenőrzése mellett az informátorok egy csoportját vezesse és nevelje. Politikailag szilárd és kellő élettapasztalattal rendelkező MSZMP-tag vagy hazafias érzésű párton kívüli személy lehetett, aki felkészültségénél fogva képes volt a hozzákapcsolt informátorok munkáját irányítani. Erre a feladatra nem lehetett olyan személyt beszervezni, akinek párt- és állami beosztásával összeegyeztethetetlen volt a megbízatás: ilyen személy volt például egy párttitkár.

A hálózat tagjának számítottak a K- és T-lakás tulajdonosok is. Az előző időszak definícióihoz képest lényeges különbség, hogy ez a szabályzat nem fiktív személy

tulajdonának, hanem az állambiztonsági szervek birtokában lévő lakásnak nevezi a K-lakást.

Az ügynök beszervezését meghatározó alapok és módszerek azonosak voltak a korábbiakkal, de újdonságként jelent meg, hogy az operatív tisztnek az ügynökkel emberségesen kellett bánnia, azonban tilos volt baráti kapcsolatot teremteni vele, vagy személyes céljaira felhasználni.

Az állambiztonsági szervek az 1958-as szabályzat alapján végezték a hetvenes évek elejéig a hálózati munkát, amelynek az ismételt szabályozására 1972-ben került sor a 005/1972. számú belügyminiszteri parancs és szabályzat kiadásával.³¹ Ez a norma már a „fejlett szocializmus” kívánalmainak felelt meg, az indoklás szerint „az utóbbi évek társadalmpolitikai változásai és az operatív helyzet módosulásai” tették szükségessé a hálózati munka továbbfejlesztését. Ennek jegyében jelölte ki a főbb alapelveket, vagyis a forradalom előtti időszakhoz hasonlóan a mennyiségi szemlélet helyett nagyobb figyelmet kívántak fordítani a meglévő hálózat vezetésére és nevelésére, valamint a hírszerző lehetőségek növelésére. Az aktív ellenségre kívánták összpontosítani az operatív erőket, és el kellett kerülni az ellenőrző és elhárító tevékenység indokolatlan kiszélesítését, ugyanakkor a hálózat minőségi fejlesztését tartották kívánatosnak. Ezzel párhuzamosan a társadalmi erők segítségét is nagyobb mértékben kívánták igénybe venni.

Ez a szabályzat is az állambiztonsági szervek feletti pártirányítás rögzítésével kezdődött, feladatként pedig a szocialista társadalmi rend külső és belső ellenséggel szembeni védelmezését jelölte meg. A hálózatot az állambiztonsági szervek szervezetszerű titkos együttműködést vállaló segítőtársainak összességéként definiálta. Fő eszköznak nevezte, mert olyan mélyreható felderítési lehetőséget biztosított, amire más operatív eszköz nem volt képes. A hálózat funkciói: titkos információk szerzése, felderítése, operatív kombinációk végrehajtása, ellenséges tevékenységet folytató személyek felismerése és felkutatása, fogdai felderítés és börtönelhárítás, preventív védelem és operatív ellenőrzés, a hálózati munka egyes részfeladatainak teljesítése, rezidensi teendők ellátása, egyéb operatív megbízatások teljesítése. Ebben a felsorolásban felismerhetőek a korábbi szabályzatok ügynöki kategóriái, viszont újszerű fogalmakat alkalmazott a hálózati személyekre, akiket három csoportba sorolt, úgy mint titkos munkatárs, titkos megbízott és ügynök.

A titkos munkatárs az állambiztonsági hálózat kipróbálta tagja volt, aki elvi és hazafias meggyőződésből fakadó hivatástudattal, magas fokú áldozat- és kezdeményezőkézséggel vett részt a titkos együttműködésben, és képességeinél fogva a legbonyolultabb hálózati feladatok teljesítésére is alkalmas volt. Minden hálózati funkciót betölthetett, beleértve a rezidensit is. A hálózat legkvalifikáltabb tagjának számított, a vele szemben támasztott legfontosabb követelmény az alkalmasság és a hírszerző lehetőség mellett a tartós együttműködés során bizonyított hivatástudat és áldozatkészség, az átlagosnál nagyobb rátermettség és a sokoldalúság, ezenfelül pedig a képzettség és a tapasztaltság volt.

Az együttműködés következő módoszata, a titkos megbízott is elvi és hazafias meggyőződésből vállalta a szervezetszerű titkos együttműködést. Rezidensi megbízatással nem lehetett felruházni, de minden más hálózati funkciót betölthetett. A titkos megbízott a magasabb követelményeknek még nem felelt meg személyi körülményei, más irányú intenzív érdeklődése vagy elfoglaltsága, esetleg a kezdeményező- és a kombinációskészségének hiányosságai vagy valamilyen kötöttsége miatt. Tevékenységi köre és aktivizálhatósága korlátozottabb volt, mint a titkos munkatársé. A titkos megbízottak közül kellett kiválasztani a titkos munkatársnak alkalmas személyeket, ezért képezték őket, igyekeztek operatív ismereteiket és lehetőségeiket szélesíteni. Ez a csoport a definíció szerint a legtehetségesebb és leghűségesebb segítőtársak előiskolája is volt egyben.

A harmadik kategória, vagyis az ügynök, terhelő vagy kompromittáló adatok, esetleg anyagi érdekeltség alapján vett részt a titkos együttműködésben, és személyi tulajdonságainál, illetve operatív lehetőségeinél fogva alkalmas volt valamilyen hálózati funkció célirányos és folyamatos betöltésére. Hálózattartó munkával összefüggő feladatokat csak kivételes esetekben kaphatott, és rezidens sem lehetett. Titkos együttműködésre a beszerzési alap által meghatározott egyéni érdekei készítették,

amelyek őszinteségét és megbízhatóságát is meghatározták. A foglalkoztatás során az átnevelésére törekedtek, hogy a későbbiekben hazafias meggyőződéssel hajtsa végre a feladatait. Az elért eredményektől függően lehetett átminősíteni titkos megbízottnak, illetve titkos munkatársnak.

Valamennyi hálózati személynél azonos követelmény volt az ellenséges tevékenység felderítésére való alkalmasság. Ennek megítélésakor elsősorban a képességek, a képzettség, a jellemvonások, az egészségi állapot és a személyi körülmények számbavételéből és értékeléséből indultak ki. Az alkalmasságot a hálózati funkciók valamelyikének a betöltése szempontjából is vizsgálták. A beszerzés történhetett hazafias (eszmei, politikai) alapon, terhelő vagy kompromittáló adatok alapján, anyagi érdekeltség alapján, de megvalósulhatott ezek kombinációjával is.

A hazafias beszerzési alap azt jelentette, hogy a jelölt olyan mértékben azonosult a rendszerrel, hogy annak védelme érdekében vállalta az állambiztonsági munkával járó nagyobb leterheltséget, valamint a felelősséget és a kockázatot is. A hazafias alap az állampolgári kötelességtudat átlagos színvonalánál magasabb erkölcsiséget feltételezett az állambiztonsági szervek szerint. A terhelő vagy kompromittáló adatok alapján történő beszerzés esetén kellően dokumentált, büntetőeljárás indítására alkalmas tényállásra volt szükség, vagy olyan adatokra, amelyek a jelölt anyagi és erkölcsi érdekeit súlyosan veszélyeztették. Az anyagi érdekeltség alapja azt jelentette, hogy a jelöltet azzal az ígérettel ösztönözték vagy készítették a titkos együttműködés vállalására, hogy részben vagy egészben teljesítik az anyagi vagy egzisztenciális szükségleteit, igényeit. Az alapok kombinációjakor a terhelő adatok alapján beszerzendő személy esetén hivatkoztak hazafias érzelmeire vagy politikai meggyőződésére, esetleg anyagilag is igyekeztek érdekeltté tenni az együttműködés vállalásában. A hazafias alapot is lehetett az anyagi érdekeltséggel kombinálni.

A beszerzés módszere lehetett gyors módszer vagy fokozatos bevonás. Az első esetben az operatív tiszt az alkalmasságra és a beszervezhetőségre határozottan utaló adatokra és érdekekre támaszkodva egyetlen beszélgetés során győzte meg a jelöltet a titkos együttműködés szükségességéről. A másik eljárás során az operatív tiszt személyes kapcsolatot teremtett a jelölttel, és különféle részmegegyeztetések teljesítése után vetette fel a jelöltnek a szervezetszerű titkos együttműködés gondolatát. Ezt a módszert olyan személyek beszerzésekor használták, akik idegenkedtek az állambiztonsági szervekkel való együttműködéstől, de bevonásukhoz fontos érdek fűződött.

Párttagot beszerzeni és foglalkoztatni csak indokolt esetben lehetett, és az illetékes csoportfőnök, a III. főcsoportfőnök vagy a belügyminiszter engedélyére volt szükség. Tilos volt megakadályozni vagy késleltetni, ha a hálózati személy be akart lépni a pártba, de ha korábban terhelő vagy kompromittáló adatok alapján már beszervezték, akkor tájékoztatni kellett az illetékes pártszervet. Párttagot viszont szigorúan tilos volt terhelő adatok alapján beszerzeni, és tiltották azt is, hogy a hálózatot párt-, állami- és társadalmi funkcionáriusok ellenőrzésére használják.

Újdonság volt, hogy a szabályzat foglalkozott a hálózati személyek jogi helyzetével is. Az állambiztonsági szerv felelősséget vállalt a hálózati személy utasításra végrehajtott cselekedetért, aki kártérítési igénnyel léphetett fel, ha operatív feladatainak előírás szerinti végrehajtása következtében anyagi kár vagy egyéb hátrány érte. A kártérítést az állambiztonsági szervnek kellett kezdeményeznie és biztosítania, ha a hálózati személy a feladat teljesítése következtében elhalálozott, vagy személyes szabadságában akadályozva, illetve korlátozva volt. Ez azért volt fontos, mert a szabályzat előírta a hálózati személynek, hogy különleges esetekben (terror, diverzió, hazaárulás) öntevékenyen akadályozza meg a tudomására jutott bűncselekményt, akár élete kockáztatása árán is. Viszont ha a hálózati személy csak bűncselekmény elkövetésével tudta megoldani a feladatát, ahhoz magasabb parancsnok írásbeli engedélyre kellett. A huzamosabb ideje eredményesen dolgozó titkos munkatársnak joga volt ahhoz, hogy egzisztenciális problémáinak megoldásában igénybe vegye az állambiztonsági szervek segítségét. A terhelő alapon beszerveztetett ügynök őszinte együttműködés esetén igényt tarthatott arra, hogy eltekintsenek a beszerzés alapját

képező bűncselekmény miatti eljárástól. Legkésőbb a cselekményért kiszabható büntetés elévülési idejének lejárta előtt az illetékes operatív szerv köteles volt az együttműködés alapját felülvizsgálni, és beszervezését hazafias alapon meg kellett erősíteni. Ha az ügynök ezt nem volt hajlandó vállalni, akkor az elévülési idő lejártakor ki kellett zárni a hálózattól.

A hálózatot 1973. július 31-éig felülvizsgálták, amit ellenőrzéssel és értékeléssel kötöttek össze.³² Pontosították a hálózati feladatokat, a hangsúlyt a preventív hálózati tennivalókra helyezték. A III. Főcsoportfőnökség vezetőjének 1973. december 31-ére jelentést kellett felterjesztenie Benkei András belügyminiszterhez a szabályzat alkalmazásának tapasztalatairól. Ebben Harangozó Szilveszter rendőr vezérőrnagy, a főcsoportfőnök-helyettes leírta, hogy az operatív állomány a szakmai továbbképzés keretében a parancs és a szabályzat tartalmát megismerte, feldolgozta és elsajátította. Utána a hálózat felülvizsgálata és minősítése is lezajlott. A jelentés felsorolta a felülvizsgálat eredményeit, a tapasztalt hibákat, és javaslatokat is tett a hálózati munka továbbfejlesztésére. 1972 végén a hálózat létszáma 9 412 fő volt, a felülvizsgálat során 3 495 főt zártak ki. A kizárások következtében az állambiztonsági szervek megszabadultak a kevésbé használható hálózati személyektől, ugyanakkor a jelentés szerint a követségi vonalak, az idegenforgalom, az ifjúságvédelem és a kulturális élet területén a minőségi hiányosságok mellett számszerűen sem állt elegendő hálózati személy az állambiztonsági szervek rendelkezésére. A hálózat minőségi fejlődését jelezte azonban, hogy 34,4 százalék rendelkezett felsőfokú végzettséggel. Ez ismét kiemelte a régóta meglévő problémát, hogy a hálózattartó operatív tisztek jelentős részének képzettsége és műveltsége messze elmaradt a hálózati személyekétől. A jelentés érzékeltette, hogy az operatív szervek vezetői túlzottan érezték a hálózat leépítésének mértékét, a javaslatokból pedig az látszott, hogy a normatív szabályozást is túl szorosnak érezte az operatív állomány: a javaslatok egy része kifejezetten arra irányult, hogy a kötöttségeket lazítsa.³³ 1974. március 12-én csoportfőnöki értekezleten is napirendre tűzték a parancs feldolgozásának és alkalmazásának tapasztalatairól készült összeállítást.³⁴

1977. december 12-én az állambiztonsági szervek vezetői ismét áttekintették a 005/1972. számú belügyminiszteri parancs alapján végzett hálózati munkát, és megállapították, hogy a hálózati operatív munkában alapvető minőségi változás következett be, javult a munka tervszerűsége, és emelkedett az operatív értékű információk száma. Ugyanakkor a hiányosságokat nem hangsúlyozta kellőképpen a jelentés szerzője, ezért a jelentés második része javításra szorult. A javított jelentés alapján a főkapitányoknak és az állambiztonsági helyetteseiknek eligazítást tartottak, majd vezetői és szakmai értekezleteken beszéltek meg a központi és a megyei állambiztonsági szerveknél a kérdést. Az emlékeztető leszögezte, hogy a parancs és a szabályzat kiállta az idő próbáját, azok előírásait maradéktalanul be kell tartani.³⁵ A miniszteri értekezleten megtárgyalt jelentést egyébként Vagyóczky Béla rendőr alezredes állította össze. A dokumentum az 1973. január 1-je és az 1977. június 30-a közötti időszak tapasztalatait összegezte, és felhasználta az állambiztonsági szervek idevágó jelentéseit, a III/7. Osztály tizenkét megyei rendőrkapitányságnál végzett ellenőrzésének tapasztalatait, és a BM Adatfeldolgozó Csoportfőnökség illetékes osztályának a jelentését. Összegzésként a jelentés megállapította, hogy a parancs és a szabályzat kedvező hatása a hálózati munka minden területén jelentkezett, az állambiztonsági szervek hálózati munkája tervszerűen és egyenletes ütemben fejlődött. A vizsgált időszak alatt az operatív állomány mintegy ötven százaléka kicserélődött, az újonnan kinevezettek többsége egyetemest és rendőrtiszti főiskolát végzett tehetséges fiatal volt. A vezetői állomány is fiatalodott. Ennek azonban hátránya is volt: az operatív állomány jelentős része a gyakorlati munkában járatlannak bizonyult. A hálózat felülvizsgálata és átminősítése során a hálózat negyven százalékát kizárták, mert nem feleltek meg a szabályzat által előírt magasabb követelményeknek. Ez tehermentesítette valamennyire az operatív állományt, ugyanakkor a hálózat minősítés szerinti összetételében kedvezőtlen arányok alakultak ki, ugyanis a titkos munkatársak aránya csak 9,1 százalék volt, amit a jelentés alacsonynak nevezett. A növekedés leginkább a nemzetközi érintkezés, a népgazdaság és a társadalmi tulajdon védelme területén működő hálózattal

volt a legnagyobb, de a tudomány, a kultúra és az ifjúságvédelem területén is növekedett a beszervezések száma. A hálózati személyek 30,3 százaléka MSZMP- és KISZ-tag volt, jelentős részüket a III/IV. Csoportfőnökség alkalmazta. A jelentés igazolva látta, hogy a 005/1972. BM-számú parancs és a szabályzat jól szolgálta az állambiztonsági feladatok megoldását, a hálózati munka területén jelentős előrelépés történt a hetvenes évek derekán. Az előírásai időszerűek voltak, és még hosszú időre biztosítani fogják a fokozódó operatív igények színvonalas kielégítését. Megállapította, hogy az állambiztonsági szervek a szabályok következetes betartásával jelentős tartalékokat tudnak mozgósítani a hálózati munka tartalmi jegyeinek erősítésének érdekében. Ehhez többek között növelni akarták a terhelő és kompromittáló alapon beszervezett hálózati személyek és a titkos munkatársak, azaz a kvalifikált hálózati személyek számát.³⁶

1978. március 3-án főkapitányi értekezleten dolgozták fel az állambiztonsági szervek vezetői a hálózati munkával kapcsolatos vizsgálat tapasztalatait.³⁷ Az itt elhangzott értékelést Karasz Lajos rendőr vezérőrnagy, állambiztonsági miniszterhelyettes adta elő. Ennek lényege az volt, hogy a parancs a hálózati munka szinte minden területén pozitív eredményeket hozott, minden csoportfőnökség előrelépett a célszerűség és a szakszerűség területén, ugyanakkor az operatív állomány jelentős mértékű kicserélődése és megfiatalodása miatt a vezetőmunka színvonala elmaradt a kívánatostól, nagy részük egyszerűen tapasztalatlan volt. A hálózat minősége és összetétele is javult a vizsgált időszakban, azonban a titkos munkatársak száma és a terhelő és kompromittáló adatok alapján beszervezettek aránya elmaradt az operatív igények követelményeitől. A hibák kijavítására ezúttal is pontokba szedett javaslatokat fogalmazott meg az értekezlet, eszközként pedig a parancs és a szabályzat előírásainak a maradéktalan betartását jelölték meg.³⁸ Az értekezleten Benkei András belügyminiszter is felszólalt, és az ellenséges tevékenység fő irányaként a nacionalista megnyilvánulásokat, a szamizdat irodalom készítését, illetve az illegális külföldi ügynöki tevékenységet nevezte meg. A fiatalítást egészséges folyamatnak tartotta, az idősebb vezetők feladata, hogy segítsék a fiatalokat: „Mi vagyunk a felelősek azért, hogy mi lesz itt a Belügyminisztériumban és a munkával 2000-ben.” A hálózati munka hatékonyságának növelésében és megjavításában is a parancsnoki felelősségre hívta fel a figyelmet.³⁹

A 005/1972. számú parancs és az ahhoz kapcsolódó szabályzat újabb áttekintésére⁴⁰ csak a nyolcvanas évek közepén került sor az állambiztonsági miniszterhelyettesi értekezlet 1986. szeptember 23-i ülésén.⁴¹ A Vagyóczky Béla rendőr alezredes, a miniszterhelyettes titkárságának a vezetője által készített vázlatban megállapították, hogy a kiadása óta eltelt tizennégy évben a parancs és a szabályzat eredményesen szolgálta a hálózat rendeltetésszerű működtetését. Az eltelt viszonylag hosszú idő alatt a gazdasági, a politikai és a társadalmi fejlődés, valamint az ellenséges törekvések módosulása indokoltá tette, hogy az eredmények számbavétele, a hálózati tevékenység elemzése és a tapasztalatok összegzése után a III. Főcsoportfőnökség kezdeményezze a hálózati szabályzat módosítását. A középvezetőkől álló bizottságok által készítendő jelentéseknek az 1980. január 1-je és az 1986. június 30-a közötti időszakot kellett vizsgálniuk, és a tapasztalatok alapján javaslatokat állítottak össze a szabályzat megváltoztatására. Ezek főcsoportfőnökségi szintű összegzése után 1988 közepén kerülhetett volna a tervezet a miniszterhelyettesi értekezlet elé. A hálózati szabályzat megújításával kapcsolatos koordinációt az állambiztonsági miniszterhelyettesi titkárságnak 1988. szeptember 30-áig kellett elvégeznie. A miniszterhelyettesi értekezlet 1986. szeptember 23-án megvitatta, és Harangozó Szilveszter állambiztonsági miniszterhelyettes jóváhagyta a vázlatban megfogalmazott intézkedési tervet. Az átfogó vizsgálat eredményéről és az esetlegesen megfogalmazott javaslatokról forrás hiányában azonban nem tudunk semmit.

Bő két évvel később, az 1988. október 18-i miniszterhelyettesi értekezleten ugyan megtárgyalták az elkészült jelentést és a szabályzattervezetet, de ezt csak az értekezlet emlékeztetőjéből tudhatjuk, az előterjesztések hiányoznak az iratok közül.⁴² Az emlékeztető megfogalmazása szerint az 1972-es parancs már nem volt alkalmas arra, hogy hosszabb távon betöltse a szerepét, ezért ki kellett dolgozni azokat az elveket, amelyek az új szabályozás keretét képezték. A feladat végrehajtására munkabizottság

létrehozását rendelte el a miniszterhelyettes, ebben a hálózati operatív szervek osztályvezetői, az Állambiztonsági Miniszterhelyettes Titkárságának helyettes vezetője, a Belügyminisztérium III. Főcsoportfőnökségének állambiztonsági vizsgálati szerve, vagyis a III/1. Osztály helyettes vezetője, a Budapesti Rendőr-főkapitányság állambiztonsági szervének egyik osztályvezetője és egy megyei állambiztonsági helyettes vett részt. A bizottság tagjai: a III/I. Csoportfőnökségtől Györki Rudolf rendőr alezredes, a III/II. Csoportfőnökségtől Nagy Imre rendőr ezredes, a III/IV. Csoportfőnökségtől Kovács Károly alezredes, a III/1. Osztálytól dr. Pajcsics József, az ÁB Miniszterhelyettes Titkárságától Szita János, a BRFK-tól Zengő Zoltán rendőr ezredes, Győr-Sopron megyéből Lakatos Imre és Baranya megyéből Dolmány László. A munkabizottság vezetőjének Esvégh Miklós rendőr ezredes, a BM III/III. Csoportfőnökség helyettes vezetőjét jelölték ki, akinek 1989. június 1-jéig kellett elkészítenie a parancs és a szabályzat módosítását. Az ehhez készített tervezet végül 1989. július 31-ére készült el,⁴³ és az 1989. szeptember 12-i operatív vezetői értekezleten tárgyaltak róla.⁴⁴ A dokumentum azokat az operatív alapelveket tartalmazta, amelyekre az új szabályzat rendelkezéseit akarták építeni. A vitát Pallagi Ferenc rendőr vezérőrnagy, állambiztonsági miniszterhelyettes foglalta össze, és kijelentette, hogy a hálózati munkát szabályozó új intézkedés a jogállamiság irányába kibontakozó reformfolyamat egyik sarkalatos eleme lesz. A titkosszolgálati tevékenység megújítása érdekében ideiglenes miniszterhelyettesi szabályzat kidolgozását javasolta, amihez bizottságot alakítottak a csoportfőnökségek képviselőiből. A munka elvégzésének felelőse Horváth József rendőr vezérőrnagy, a határideje pedig 1989. október 10-e lett.

A tervezetben leírt alapelveket felhasználó új, ideiglenes parancs és szabályzat 1989. október 4-ére készült el.⁴⁵ Készítője a társadalmi változásokkal és az operatív helyzet módosulásával, valamint az operatív munka korszerűsítésével indokolta a 005/1972. számú parancs és szabályzat átdolgozását. A szabályzat definíciója szerint az állambiztonsági szolgálat feladata a demokratikus jogállam alkotmányos rendjének, érdekeinek és titkainak a védelme. A hálózat tagja állampolgárságra, politikai meggyőződésre és társadalmi funkcióra tekintet nélkül bárki lehetett. A hálózat a titkosszolgálati tevékenység alapvető operatív eszköze, a bármilyen alapon és módszerrel beszervezett, és a meghatározott hálózati funkciók közül legalább egynek az eredményes ellátására alkalmas önkéntes segítők összessége volt. Tagjai szervezetszerű, folyamatos és titkos együttműködés keretében vettek részt a meghatározott feladatok végrehajtásában. A hálózat tagjait a szolgálattal való együttműködés alapja és a munkakapcsolat tartalma szerint három kategóriába sorolta a szabályzat, ezek megegyeztek az 1972-es parancs csoportjaival. A korábbi szabályzatokhoz képest egészen újszerű volt a beszervezés és a beszervezési alap definiálása. A beszervezés olyan interakció volt, amely a jelölttel történő titkos együttműködés létesítésére irányult. A beszervezési alap pedig mindazon motivációk és garanciák összessége, amelyek önkéntesen vagy különböző fokozatú készítő vagy kényszerítő körülmények hatására elfogadhatóvá tették a titkos együttműködést mind a beszervezési jelölt, mind az állambiztonsági szolgálat részére. Négy beszerzési alapot nevezett meg a szabályzat: a nemzeti-hazafiast, a lojális, az anyagi érdekeltségen alapulót és végül a terhelő vagy kompromittáló adatok alapján történőt. A hálózatszervezés és -tartás pénzügyi kereteivel is meglehetősen részletesen foglalkozott a szabályzattervezet. Ebből kiderül, hogy az anyagi motivációt gondolták a legfontosabbnak ekkor, a beszervezett személy juttatását a beszerzési szerződésnek vagy a megállapodásnak kellett tartalmaznia, és fel kellett tüntetni az ezért vállalt feladatok körét is. A korábbi szabályzatokban nagyon hangsúlyos volt az ideológiai elkötelezettség, ami az utolsó rendelkezésből teljesen hiányzott.

Az ideiglenes szabályzat további ismertetése nem célja ennek a munkának, mert túlmutatna a dolgozat keretein, de érdekességként még azt lehet megemlíteni, hogy a korábbi felülvizsgálatokhoz hasonlóan 1990. december 31-éig el kellett végezni valamennyi hálózati személy felülvizsgálatát, és értékelni az operatív lehetőségeiket, valamint a konspirációs helyzetüket. 1989. június 30-án egyébként 7 940 fő volt a hálózat létszáma. Ebben a félévben a hálózat növekménye 452 fő volt, amiből 229 volt az új beszerzés. Ugyanakkor 665 fővel csökkent a hálózat, ebből 470 volt a kizárás. A III/III. Csoportfőnökség 611 fős hálózatot működtetett ebben az időszakban, és 12 új

beszervezést hajtott végre.⁴⁶ A felülvizsgálat eredménye nem ismert, pedig igen tanulságos lenne a rendszerváltás kutatói számára.

- ¹ Palasik Mária: A politikai rendőrség háború utáni megszervezése. In *Államvédelem a Rákosi-korszakban. Tanulmányok és dokumentumok a politikai rendőrség második világháború utáni tevékenységéről*. Szerk. Gyarmati György. Budapest, Történeti Hivatal. 2000. 36. Bővebben lásd *Dokumentumok a politikai rendőrség történetéből I. A politikai rendészeti osztályok 1945-1946*. (Szerk. és a bev. tan. írta Krahlucsán Zsolt és Müller Rolf. Főszerk. Gyarmati György. Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára (ÁBTL) – L'Harmattan Kiadó. Budapest, 2009.) című művet.
- ² ÁBTL 1.11.1. 1982-ben megrendezett 1956-os tudományos emlékgyűlés háttéranyaga. sz. n. Feljegyzés a Belügyminisztérium államvédelmi operatív helyzetéről és az abban lévő főbb hibákról és hiányosságokról. 1956. november 29. (115. d.)
- ³ Jelentés az Államvédelmi szervek hálózati munkájáról. Budapest, 1953. augusztus 31. In *A Belügyminisztérium Kollégiumának ülései 1953-1956. Első kötet. Az 1953. július 28. és az 1954. június 22. közötti ülések*. Összeáll. Kajári Erzsébet. Szerk. Gyarmati György és S. Varga Katalin. 148–165. A jelentést Dékán István miniszterhelyettes készítette.
- ⁴ Totális elhárítás: gyanakvásból táplálkozó szemlélet – mindenről tudni kell – és az ezt szolgáló tömeghálózat, amely az élet minden területét átfogja. ÁBTL 4.1. A-3036. Állambiztonsági Értelmező Kéziszótár. Összeáll. Gergely Attila. Budapest, BM Könyvkiadó, 1980. 189. Alkalmazására az osztályharc éleződése idején került sor. Kiepitése szemléletbeli torzuláshoz vezetett.
- ⁵ ÁBTL 1.11.10. II. sorozat. nytsz. 341. Az 1954–1956. évi féléves, éves összesített operatív és hálózati statisztikák. – Az 1956-os év összesített hálózati statisztikája. (27. d.)
- ⁶ Erről az időszakról bővebben lásd Kajári Erzsébet: *Az egységesített Belügyminisztérium államvédelmi tevékenysége, 1953–1956*. (In *Államvédelem a Rákosi-korszakban, 1945-1956*. i. m. 157–185.) című tanulmányát.
- ⁷ ÁBTL 1.11.1. 1982-ben megrendezett 1956-os tudományos emlékgyűlés háttéranyaga. sz. n. Feljegyzés a Belügyminisztérium államvédelmi operatív helyzetéről és az abban lévő főbb hibákról és hiányosságokról. 1956. november 29. (115. d.)
- ⁸ A források szerint 1956 júliusában országosan 33 000 fő volt a hálózat létszáma, tényleges munkát azonban csak húsz százalékuk végzett. Az éves hálózatépítés országos viszonylatban hét-nyolc ezer főt tett ki, de körülbelül ugyanennyi volt a leépítés is. A 33 000 személyből ügynök 6 000, rezidens 2 000 és informátor 25 000 fő volt. ÁBTL 1.11.1. 1982-ben megrendezett 1956-os tudományos emlékgyűlés háttéranyaga. sz. n. Feljegyzés a Belügyminisztérium államvédelmi operatív helyzetéről és az abban lévő főbb hibákról és hiányosságokról. 1956. november 29. (115. d.)
- ⁹ A jelentés adatai szerint az államvédelmi szervek 1954-ig mintegy egymillió-kétszázezer embert vettek operatív nyilvántartásba, többségük azonban szintén nem az ellenséges kategóriákból került ki. Az első felülvizsgálat lezajlása után, amely 1955 nyarán ért véget, már csak körülbelül négyszázezer ember maradt nyilvántartásban, de becslések szerint ennek is csak a fele lett volna indokolt. Nagyjából negyven-ötvenezer személyt tartottak aktív vagy gyorsan aktivizálódó ellenséges személynek, akiknek az ellenőrzését elengedhetetlennek tartották az ötvenes évek közepén. Az operatív nyilvántartás legnagyobb hiányosságának nevezte a jelentés, hogy ezeket a személyeket nem mutatta ki külön. 1956 májusáig 150 908 főt ítéltek el hazánkban politikai bűncselekmény miatt, a kimutatás 507 halálos ítéletet tüntet fel. ÁBTL 1.11.1. 1982-ben megrendezett 1956-os tudományos emlékgyűlés háttéranyaga. sz.n. Feljegyzés a Belügyminisztérium államvédelmi operatív helyzetéről és az abban lévő főbb hibákról és hiányosságokról. 1956. november 29. (115. d.)
- ¹⁰ Jelentés az államvédelmi szervek hálózati munkájáról. Budapest, 1953. augusztus 31. In *A Belügyminisztérium Kollégiumának ülései 1953-1956. Első kötet*. i. m. 148–165. A jelentést Dékán István miniszterhelyettes készítette.
- ¹¹ ÁBTL 1.5. 3-1471/1954. Az államvédelmi szervek ügynöki munkájának alapelveiről szóló sz. n. (1955.I.15.) belügyminiszteri parancs. A parancs és a szabályzat teljes terjedelemben olvasható a *Betekintő* honlapján, az Állambiztonsági kézikönyvben.
- ¹² ÁBTL 1.5. 2-3/6/1955. A Belügyminisztérium államvédelmi operatív szervei számára kiadott „Az államvédelmi szervek ügynöki munkájának alapelvei” című instrukcióval kapcsolatos feladatokról szóló 6/1955. (II.9.) számú belügyminiszteri parancs.
- ¹³ Ugyanígy osztályozza a hálózat tagjait egy 1955-ben Moszkvában kiadott állambiztonsági oktató anyag, amelyet E. E. Csugujevec őrnagy állított össze. ÁBTL 4.1. A-3082. Az államvédelmi szervek ügynöksége. 7–8. Valószínű tehát, hogy itt is szovjet minta átvételéről volt szó.
- ¹⁴ ÁBTL 1.5. 2-3/56/1955. Az államvédelmi szervek hálózati operatív munkájának helyzetéről szóló 56/1955. (IX.21.) számú belügyminiszteri parancs.
- ¹⁵ ÁBTL 1.5. 2-10/57/1956. A BM államvédelmi szervei ügynökségének felülvizsgálása, regisztrálása, valamint az ügynökök és rezidensek minősítéséről szóló 57/1956. (VII.11.) számú belügyminiszteri parancs.
- ¹⁶ Jelentés az operatív hálózati munka alapelveiről szóló instrukcióban foglaltak gyakorlati végrehajtásáról, az államvédelmi szervek ügynökségének helyzetéről a BM Kollégiumának 1955. augusztus 12-i ülésére. In *A Belügyminisztérium Kollégiumának ülései 1953-1956. II/2. kötet. Az 1955. április 13. és az 1955. december 9. közötti ülések*. Összeállította: Kajári Erzsébet. Szerk. Gyarmati György és S. Varga Katalin. 748–761. A jelentést Dékán István miniszterhelyettes készítette.
- ¹⁷ A hálózatban foglalkoztatott MDP-tagok aránya 45,7 százalékról 41,8 százalékra mérséklődött.
- ¹⁸ ÁBTL 1.5. 2-10/94/1956. „Az államvédelmi szervek ügynöki munkájának alapelvei”, az alapelvek elsajátítása és gyakorlatban való alkalmazásáról szóló 94/1956. (X.8.) számú belügyminiszteri parancs.
- ¹⁹ ÁBTL 4.1. A-3846. Kukk István – Ocskay Zsolt: Az állambiztonsági szervek hálózata. Kiadta a Rendőrtiszti Főiskola, 1973. 7.

- ²⁰ ÁBTL 1.11.1. 1982-ben megrendezett 1956-os tudományos emlékgűlés háttéranyaga. sz. n. Feljegyzés a Belügyminisztérium államvédelmi operatív helyzetéről és az abban lévő főbb hibákról és hiányosságokról. 1956. november 29. (115. d.)
- ²¹ ÁBTL 1.11.1. 1982-ben megrendezett 1956-os tudományos emlékgűlés háttéranyaga. sz. n. A Belügyminisztérium II/11. Osztályának jelentése. Budapest, 1957. december 12. (116. d.) A hálózati és az operatív iratok sorsáról írt összefoglalót Ács Ferenc ezredes, az osztály vezetője készítette.
- ²² Az iratok sorsáról bővebben lásd Cseh Gergő Bendegúz: Az állambiztonsági iratok pusztulása 1956-ban. (*Levéltári Szemle*, 2006. 3. sz. 3–15.) és Baráth Magdolna: Az állambiztonsági iratok selejtezése, megsemmisítése. (In *Az átmenet évkönyve. Trezor* 3. Szerk. Gyarmati György. Budapest, ÁBTL, 2004. 255–279.) című tanulmányát.
- ²³ Az egyik adat szerint 1956. szeptember 1-jén 27 560 fő volt a létszám, de a jelentés idején csak 18 881 korábbi hálózati személyről tudtak az operatív szervek, és mindössze 2 255 fő anyaga maradt meg. 14 386 hálózati személy anyaga a forradalom alatt semmisült meg, 219 dossziét a forradalom után semmisítettek meg, 363 pedig eltűnt. A megmaradt dossziék közül 2 252 dekonspirálódott, 3 hálózati személy anyagát pedig Nyugatra vitték. ÁBTL 1.11.1. 1982-ben megrendezett 1956-os tudományos emlékgűlés háttéranyaga. sz. n. A Belügyminisztérium II/11. Osztályának jelentése. Budapest, 1957. december 12. (116. d.)
- ²⁴ ÁBTL 1.11.1. 1982-ben megrendezett 1956-os tudományos emlékgűlés háttéranyaga. sz. n. A Belügyminisztérium II/11. Osztályának jelentése. Budapest, 1957. december 12. (116. d.)
- ²⁵ Egy 1956. december 17-ei jelentés szerint a Politikai Nyomozó Főosztály Kémelhárító Osztálya ekkor már 125 korábbi hálózati személlyel vette fel a kapcsolatot, akik közül hét személyt már külföldre is telepítettek. A hírszerző osztálynak viszont az összes külföldi rezidentúrája dekonspirálódott, a hírszerzők kihelyezésének korábbi gyakorlata lehetetlenné vált, a hírszerző hálózat újjáépítése később évekig is eltartott. A belső reakció elleni osztály a korábbi konspirált lakásokba kitelepülve kezdte meg a tevékenységét, mintegy hatvan korábbi ügynökkel vette fel a kapcsolatot, és további százötven ügynök reaktiválását tervezték. Az Ipari- és Közlekedési Szabotázs Elhárító Osztály százhatvan ügynökkel vette fel a kapcsolatot, és ezek jelentései alapján ekkor már hatvan személyt vettek őrizetbe, akik zömmel a munkástanácsok tagjai voltak. A Figyelő- és Előállító Osztály létszáma ekkor már körülbelül háromszáz fő volt, akik titkos állományban voltak, és a nyugati hírszerzők és követségek figyelését is megkezdték. A Vizsgáló Osztály ugyanekkor nagyjából ezer személy ellen folytatott vizsgálatot, azonban a hálózati operatív munka elégtelensége miatt jelentős részüket szabaddá is kellett helyezniük. A Technikai Osztály is megkezdte a munkát, azonban a tönkrement technikai eszközök pótlása, a levél- és telefonellenőrzés a posta munkástanácsainak az ellenállása miatt nagyon kezdetleges állapotban volt. ÁBTL 1.11.1. 1982-ben megrendezett 1956-os tudományos emlékgűlés háttéranyaga. sz. n. Jelentés a Politikai Nyomozó Főosztály elmúlt 20 napos operatív tevékenységéről. Budapest, 1956. december hó 17. (115. d.)
- ²⁶ ÁBTL 1.11.1. Az 1982-ben megrendezett 1956-os tudományos emlékgűlés háttéranyaga. G-1519/57. Az ORFK II. Főosztálya jelentése a Politikai Nyomozó Főosztály 1956. november 8-tól 1957. január 25-ig végzett munkájáról és feladatairól. Budapest, 1957. január 26. (115. d.)
- ²⁷ Az 1957-es év folyamán aztán gyorsan újra kiépült és működőképpé vált az állambiztonsági szervek hálózata, ugyanis az év végén már 10 958 fő volt a hálózat létszáma, mégpedig úgy, hogy a hálózat növekedése ebben az évben 13 116 főt tett ki, ugyanakkor 2 158 főt kizártak az év során. Ekkor már sokkal kevesebb volt a párttag a hálózatban, mint korábban, az év végi létszámból 1699 ember volt az MSZMP tagja, és 94 fő a KISZ-be tartozott. ÁBTL 1.11.10. II. sorozat. Nytsz. 342. Az (1956)-1957. évi féléves, éves összesített operatív és hálózati statisztikák. Az 1957. évi összesített hálózati statisztika. (27. d.) Az emelkedő tendencia az 1958-as év folyamán is kitartott, 1958. december 31-én már 14 960 fő volt a hálózat létszáma. Ebben az évben 7 468 fő volt a növekmény, ebből 5 098 az új beszerzés. Ugyanakkor 3 407 fős volt a csökkenés, ebből 2 372 főt tett ki a kizárt hálózati tagok száma. Ismét növekedésnek indult a párttagok száma, 1958-ban 2 761 fő volt MSZMP-tag a hálózatból, 161 pedig KISZ-tag volt. ÁBTL 1.11.10. II. sorozat. Nytsz. 343. Az 1958. évi féléves, éves összesített operatív és hálózati statisztikák. – Az 1958. évi összesített hálózati statisztika. (27. d.)
- ²⁸ ÁBTL 1.11.1. Az 1982-ben megrendezett 1956-os tudományos emlékgűlés háttéranyaga. G-1519/57. Az ORFK II. Főosztálya jelentése a Politikai Nyomozó Főosztály 1956. november 8-tól 1957. január 25-ig végzett munkájáról és feladatairól. Budapest, 1957. január 26. (115. d.)
- ²⁹ ÁBTL 1.11.1. Az 1982-ben megrendezett 1956-os tudományos emlékgűlés háttéranyaga. 60-1294/57. A Politikai Nyomozó Főosztály vezetői értekezletének 1957. második félévi munkaterve. (116. d.) Sem az értekezlet emlékeztetője, sem az előterjesztés nem maradt fenn.
- ³⁰ ÁBTL 4.2. 10-21/33/1958. Az állambiztonsági szervek ügynöki munkája alapelveinek módosításáról szóló 33/1958. (XII.05.) számú belügyminiszteri parancs. A parancs és a szabályzat teljes terjedelemben olvasható a *Betekintő* honlapján, az Állambiztonsági kézikönyvben.
- ³¹ ÁBTL 4.2. 10-21/5/1972. Az állambiztonsági szervek hálózati munkájának alapelveit tartalmazó szabályzat kiadásáról szóló 005/1972. (IV.5.) számú belügyminiszteri parancs.
- ³² A parancsban elrendelt felülvizsgálat határidejéig, vagyis 1973. július 31-éig csak a hálózat 95,5 százalékát tudták megvizsgálni. A kimutatás készítője szerint a felülvizsgálat és átminősítés eredményeként számszerűen csökkent a hálózat, minőségi összetétele viszont jelentősen javult. ÁBTL 1.11.10. II. sorozat. Nytsz. 654. 7. t. 64-144/5/1973. BM Nyilvántartó Központ 1. Osztály jelentése a BM III. Főcsoportfőnökség szervei hálózatának felülvizsgálásáról, a 005/1972. számú belügyminiszteri parancs végrehajtásáról. A hálózat számában, minőségében bekövetkezett változásokról. Az 1973. augusztus 31-én foglalkoztatott hálózat számáról, összetételéről. (57. d.)

- ³³ ÁBTL 1.11.1. 45-13-15/1973. Jelentés az állambiztonsági szervek hálózati munkájának alapelveit tartalmazó 005/1972. sz. BM-parancs feldolgozásának és alkalmazásának tapasztalatairól. Budapest, 1973. november 27. A jelentés teljes terjedelemben olvasható a *Betekintő* honlapján, az Állambiztonsági Kézikönyvben.
- ³⁴ ÁBTL 1.11.1. 45-13-1/1974. A csoportfőnöki értekezlet munkaterve az 1974. évre. (16. d.)
- ³⁵ ÁBTL 1.11.1. 45-20/16/1977. 14. számú emlékeztető az 1977. december 12-én megtartott miniszteri értekezletről.
- ³⁶ ÁBTL 1.11.1. 45-161/3/1977. Jelentés a 005/1972. BM-számú parancs és szabályzat végrehajtásáról, az állambiztonsági szervek hálózati munkájának helyzetéről. Budapest, 1977. december 3. A jelentés teljes terjedelemben olvasható a *Betekintő* honlapján, az Állambiztonsági Kézikönyvben.
- ³⁷ ÁBTL 1.11.1. 45-20/6/1978. Jegyzőkönyv az 1978. március 3-án a Budapest V., Néphadsereg u. 9. VII. emeleti tanácssteremben tartott főkapitányi értekezletről. (8. d.)
- ³⁸ ÁBTL 1.11.1. 45-20/4-5/1978. Értékelés a 005/1972. számú BM-parancs és szabályzat végrehajtásáról és a soron lévő feladatok, valamint a miniszter elvtárs felszólalása. Budapest, 1978. március 16. (8. d.)
- ³⁹ ÁBTL 1.11.1. 45-20/6/1978. Jegyzőkönyv az 1978. március 3-án a Budapest V., Néphadsereg u. 9. VII. emeleti tanácssteremben tartott főkapitányi értekezletről. (8. d.)
- ⁴⁰ ÁBTL 1.11.1. 45-13/15/1986. Vázlat az állambiztonsági szervek 005/1972. BM-számú paranccsal kiadott hálózati szabályzat előírásai szerint végzett tevékenysége elemzéséhez, s a szabályzat módosítását célzó javaslatok kidolgozásához. (24.d.)
- ⁴¹ ÁBTL 1.11.1. 45-13/14-a/1986. Emlékeztető az 1986. szeptember 23-i miniszterhelyettesi értekezletről. Budapest, 1986. szeptember 25. (24. d.)
- ⁴² ÁBTL 1.11.1 45-13/15-a/1988. Emlékeztető az 1988. október 18-i miniszterhelyettesi értekezletről. Budapest, 1988. október 20. (27. d.) A jelentést és a szabályzat tervezetét november 10-én kiemelték az irattárból, és megküldték Esvég Miklós rendőr ezredesnek.
- ⁴³ ÁBTL 1.11.1. 45-13/6/1989. Tájékoztató az állambiztonsági szervek hálózati munkáját szabályozó 005/1972. számú BM-parancs és szabályzat módosításáról, illetve az alapelvek tervezetéről. Budapest, 1989. július 31-én. (28. d.)
- ⁴⁴ ÁBTL 1.11.1. 45-13/7-a/1989. Emlékeztető az 1989. szeptember 12-i operatív vezetői értekezletről. Budapest, 1989. szeptember 13. (28. d.)
- ⁴⁵ ÁBTL 1.11.1. 11-3895/1989. A levéltár által őrzött irat nem kapott számot, illetve aláírva és dátumozva sincsen. (71. d.)
- ⁴⁶ ÁBTL 1.11.10. II. sorozat. Jelentés a Belügyminisztérium országos hálózatának létszámában 1989. január 1. napjától 1989. június 30. napjáig történt változásokról. sz.n. irat. Jelentés a Belügyminisztérium III/III. Csoportfőnökség hálózatának létszámában 1989. január 1. napjától 1989. június 30. napjáig történt változásokról. Budapest, 1989. július 3. (46.d.)